

én nyomorban szenvedő népemre még életem üdvössége árán is áldást fogok igyekezni szerezni.” Kemény szavak, súlyos visszaütések.

Félbetört, derékbaroppant a nagyszerű pálya, amely élete értelmét kiszabta, de születésének 100. évfordulóján a művészet és tudomány méltányló emlékezetét adja tudtul az Emlékkönyv, kitűnő hozzáértéssel válogatott tanulmány sorozatban. Féja Géza, Orbán Sándor, Becsei József, Király István, Tibori János, Domokos József, Erényi Tibor, Pölöskei Ferenc tanulmányaikkal, az emlékbizottság egész tagsága az ünnepségek előkészítésével és megrendezésével, Békés megye és a szülőváros az ünnepségsorozat megtartásával méltó tisztelettel járult hozzá, hogy a századforduló egyik legnagyobb agrárforradalmának emlékét tisztán őrizze tovább az utókor. (*Békéscsaba, 1972.*)

FABIÁN GYULA

Bibó Lajos: Anyám

Bibó Lajos regénye először 1928-ban az Athenaeumnál, másodszor 1943-ban a Révai Könyvkiadónál látott napvilágot. Az utóbbi kiadás borítólapján a szerző addig megjelent 34 kötetének címe is olvasható. A közben eltelt csaknem 30 év alatt viszont csupán 1968-ban jelent meg egy novellás kötet *Subások* címen. Ennek nyomán erősödött meg szélesebb körökben is a meggyőződés, hogy a húszas-harmincas évek népszerű szerzőjének vannak megőrzésre és számontartásra érdemes darabjai.

Mi az oka, hogy az egykor igen termékeny és elismert író úgyszólván teljesen elnémult?

Nem tulajdonítunk az alkattanak és a sorsanalízisnek kellenél nagyobb jelentőséget, de úgy véljük, hogy ez az önéletrajzi regény erre a nem érdektelen problémára is némi fényt derít. Világos ugyanis, hogy a szerző regénye hőisében önmagát testesíti meg, saját életének eseményeiből, emlékeiből épít köréje regényt. A műben kibontakozó jellem oly élesen polarizált, szélsőséges alaptulajdonságokat mutat, amelyek rendkívül megnehezítik, szinte lehetetlenné teszik számára a természetes életstílus kialakítását és a közösségbe illeszkedés zavartalanságát.

Keresztes György író, a regény főhőse, élete delén alkotóereje teljében sorsdöntő lelkiválságban tölti napjait a fővárosban. Úgy érzi, az egész világ arra rendezkedett be, hogy megcsalja és kirabolja. Ezért a gazságért elsősorban saját magát okolja: jellemének azt a tulajdonságát, hogy semmiféle helyzetben nem tud természetesen viselkedni. Lelki válságából hosszabb külföldi utazással próbálna menekülni. Tervét azonban egy szerelmi élmény meghiúsítja.

Szerelemre lobban egy arisztokrata származású, nagyvilági életet élő fiatalasszony iránt. Kapcsolatuk kialakulása, szerelmük boldog jelenetei, szenvedélyes civódásai, az állandó lelki gyötrelmek közt élő Keresztes önelemző belső monológjai, elmélkedései és filozofikus reflexiói alkotják a cselekmény egyik szálát átszöve egy másik szerelem történetével és egy szegény öregasszony iránt érzett lelki adósság törlesztésének bonyodalmival. Ez utóbbit belső kényszerből vállalja az önmagával viaskodó, eszményi tökéletességre törekvő művész, mert így akar jóvátenni valamit abból a sok keserűségből és bánatból, amit ifjúéveiben makacsságával és ridegségével édesanyjának okozott.

A hirtelen keletkezett bonyodalmak-meghiúsítják utazási tervét. Nehéz helyzetében szembe akar nézni az igazsággal. Látni akarja, hogy ki volt a múltban, ki a jelenben, és ki marad a jövőben. Ilyen lelki motívumok alapján idézi föl képzeletében élete főbb mozzanatait gyermekkorától kezdve a főcselekmény indulásának időpontjáig.

Ezzel a késleltetett kezdéssel indul a cselekmény másik szála, kezdődik a múlt regénye, amely tartalmilag sokkal gazdagabb és művészileg is kidolgozottabb a jelen regényénél.

Változatos képek idézik Keresztes György gyermek- és ifjúéveinek különböző jeleneteit: erőszakosságát és ellágyulását egyszerre mutató játékait, korán jelentkező szerelmi élményeit, pályakezdése nehézségeit, a vidéki kisvárosban helyét nem lelő értelmiségi ifjúság útkereső, tétova bizonytalankodásait, a gyakori tivornyákat, kártyacsatákat, különféle férfivirtusokat, az első világháború kálváriáját és az események forgatagában az érzékeny lelkű ifjú sorsának alakulását, jellemének próbáit, különféle vizsgáit. Itt tűnik ki, hogy már a gyermekkorban megmutatkoztak Keresztes egyéniségének ellentétes vonásai: a legnemesebb emberi eszmények keresése, védelme, s ugyanakkor a sértődöttségből, daczból táplálkozó, legtöbbször önkínzó lelki gyötrelmekkel járó nyersesség, erőszakosság és vadság.

A nagy szerelem, sok gyötörődés és aránylag kevés boldog óra drámai váltakozása után szakítással végződik. A szegény öregasszony ügye viszont kedvezően oldódik meg.

Ez a regény szerzője írói kvalitásainak néhány új vonását mutatja. A köztudat szerint Bibó az alföldi népelet, pontosabban a vásárhelyi paraszti világ ábrázolásának, főként a látszólag nyugodt felszín alatt feszülő indulatok és a bennük gyökerező drámai kitérések megjelenítésének művésze. Ebbeli kiválóságára hívta fel a figyelmet annak idején Móricz, ezt méltányolták legjobban novelláinak és drámáinak bírálói is. Itt viszont nemcsak arra az új világra kell felfigyelnünk, amely a cselekmény nyomán kibontakozik, hanem a mondanivalót megszólaltató, széles skálán játszó új hangra is. Ez a lényegében pszichoanalitikus regény a lélekelemzés segítségével hozza felszínre a múltat, így tárja fel azt a belső harcot és vívódást, amely a társadalomban helyét nem lelő hőst életútján végigkíséri, amíg örökösnek vélt félelme és nyugtalansága feloldódik, amíg leszámol múltjával és lelkileg meggyógyul.

A gyakran alkalmazott belső monológok, drámai dialógusok, szemléletes leírások, világnézetet és erkölcsi felfogást summázó reflexiók mind az önmagával viaskodó lélek sajátos világába segítenek betekinteni.

Az előző kiadásokban a főhős lelki válságának analízise túlságosan részletező, olykor fárasztóan egyhangú volt. A gyakran ismétlődő önmarcangoló, szentimentálishan érzelgős elmélkedések, magyarázatok nem mindig hatottak meggyőzően. Az új kiadás némi szerkezeti átrendezése, egyes részek összevonása, megrövidítése, stiláris egyszerűsítése jórészt megszüntette az egyhangúságot, tompította a főhős vergődésének néha már igazságtalannak érzett túlzásait.

A művészi kifejező erő legmeggyőzőbben a háború kitörésének hatását és a frontélményeket idéző részletekben jut kifejezésre. Különösen hiteles e jelenetekben az atmoszféra érzékeltetése. Néhány tömör mondat tájakat, alakokat, helyzeteket úgy jelenít meg, hogy az olvasó maga is a helyszínen az adott szituáció részesének érzi magát. A művészi ábrázolás azonban az értelem és felelősségtudat tiltakozása is az ellen a korlátolt felső és alsó katonai vezetés ellen, amely a magyarságot a népusztító barbárságba kényszerítette. A célt tévesztett esztelen kavargásban különösen megragadó egyik jelenetben a természet csodálatos nyugalmanak megmutatása, amely végtelensége és örök törvényszerűsége folytán megmászhatatlan következetességgel teszi helyére az ölési mámortól megrészegült ember öröklődésének száználmas megnyilvánulásait, érzékelteti törpeségét és gyámoltalanságát. Lélektanilag meggyőző, hogy az életnek e jellemisztító és emberséget érlelő pillanataiban Keresztes György lelkéből is az anyjával szemben elkövetett hálátlanságok emlékei törnek föl, és keresi hibái jóvátételének talán utolsó lehetőségét.

A társadalom életéről, a választási korrupcióról, a tehetség érvényesülését elfojtó kontraszelekcióról is nyújt a regény néhány szórványos adatot, de széles körű, egészséges társadalombrálata nincs. Ennek ellenére jelenlegi formájában értékes darabja irodalmunknak. (*Magvető, 1972.*)

SIPKA SÁNDOR